UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING:

'n

MAATSKAPLIKEWERKPERSPEKTIEF

DEUR

JOHANNA WILMA CLAASSEN

VOORGELê TER GEDEELTELIKE VERVULLING VAN DIE

VEREISTES VIR DIE GRAAD

MAGISTER ARTIUM IN MAATSKAPLIKE WERK

IN DIE

FAKULTEIT GEESTESWETENSKAPPE

AAN DIE

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

STUDIELEIER: PROF A LOMBARD

OKTOBER 2001

© University of Pretoria

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Eie werk verklaring

Ek verklaar dat die verhandeling wat ek hiermee vir die graad Magister Artium in Maatskaplike Werk aan die Universiteit van Pretoria indien, my eie werk is en nie voorheen deur my vir 'n graad aan 'n ander universiteit ingedien is nie.

....	15 Februarie 2002
HANDTEKENING	DATUM

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Dankbetuigings

My opregte dank en waardering aan die volgende persone:

Prof. A. Lombard vir haar aanmoediging en bekwame leiding

Lana van de Venter vir al haar hulp met die sketse en redigering

My man en kinders vir hulle ondersteuning en aanmoediging

My ouers vir hulle opvoeding en geloof in my

My gebedsvriende

Alle eer aan die Here vir hierdie werk wat in gehoorsaamheid aan Hom en onder Sy leiding voltooi is!

Die volgende beloftes van die Here vergesel hierdie werk:
1 Kronieke 28:20: "Wees sterk, staan vas, begin die werk! Moenie bang wees nie en moenie besorg wees nie, want God die Here, my God, is by jou. Hy sal jou nie aan jouself oorlaat of jou verlaat nie, sodat jy al die werk vir die diens in sy huis kan afhandel."
Haggai 2: 4: "Begin met die werk, want Ek is by julle, sê die Here die Almagtige. My belofte wat Ek ... aan julle gemaak het, sal Ek nakom: my Gees sal altyd by julle bly. Moenie bang wees nie!"
1 Konings 8:56: "Nie een van die goeie beloftes wat Hy ... gemaak het, het onvervuld gebly nie."

Ek daag u uit! Neem die Here op Sy beloftes aangaande hierdie werk en pak dit aan soos die Here u lei. U sal beleef dat Hy u werk seën want gehoorsaamheid is vir Hom beter as offerande (vergelyk 1 Samuel 15:22) en Hy beveel u: "Liewe kinders, ons liefde moenie net woorde en lippetaal wees nie, maar moet met die daad bewys word, en dan in opregtheid."

Ek groet u met die seënwense van 2 Konintiërs 13: 13:
"Die genade van die Here Jesus Christus en die liefde van God en die gemeenskap van die Heilige Gees sal by julle almal wees."

God seën u.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

OPSOMMING

GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING: 'N MAATSKAPLIKEWERKPERSPEKTIEF

KANDIDAAT: JOHANNA WILMA CLAASSEN

STUDIELEIER: Prof. A. LOMBARD

DEPARTEMENT: MAATSKAPLIKE WERK, UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

GRAAD: M.A. (M.W.)

Die toenemende ouerwordende bevolking stel hoë eise aan hulpbronne met betrekking tot dienslewering en versorging van bejaardes. Hierdie tendens het daartoe aanleiding gegee dat regerings wêreldwyd 'n gemeenskapgebaseerde beleid vir versorging van bejaardes aanvaar het. Suid-Afrika het in ooreenstemming met hierdie beleid maatreëls aangekondig en begin toepas wat inrigtingversorging van bejaardes drasties ingekort het. Hierdie beleid impliseer nie dat organisasies en gemeenskappe toegerus is om gemeenskapgebaseerde dienste aan bejaardes te lewer nie. Gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging moet deur alle betrokke rolspelers gekontekstualiseer word ten einde dieselfde verwysingsraamwerk en uitgangspunte vir dienslewering te hê.

Die doelstelling van hierdie studie was om vanuit 'n teoretiese perspektief gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging te definieer met spesifieke verwysing na die aard van bejaardesorgdienste, die rolspelers en die gemeenskapstrukture betrokke by sodanige dienslewering asook die toepaslikheid van gemeenskapgebaseerde intervensies.

Daar is in hierdie studie bevind dat Suid-Afrika in lyn is met baie ander lande wat 'n gemeenskapgebaseerde fokus vir bejaardeversorging het. Daar is verskillende faktore wat die funksionering van bejaardes in die gemeenskap beïnvloed. Die studie het ook aangedui dat die gemeenskap se kapasitieit as hulpbron geïdentifiseer en geëvalueer moet word ten einde die sisteme in die gemeenskap optimaal te benut vir die versorging van bejaardes. Laastens is bevind dat verskillende gemeenskapgebaseerde dienste 'n bydrae kan lewer tot bejaardeversorging en dat bepaalde intervensies deur hierdie onderskeie rolspelers benut kan word as riglyne vir effektiewe dienslewering aan en versorging van bejaardes.

Gevolgtrekkings waartoe in hierdie studie geraak word, sluit in dat die regering sy verantwoordelikheid moet nakom om gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging te fasiliteer en te ondersteun. 'n Verdere kritiese aspek is die vestiging van behuising wat 'n veilige gemeenskapgebaseerde heenkome vir bejaardes sal skep. Die studie het ook tot die gevolgtrekking geraak dat gemeenskapgebaseerde versorging van bejaardes nie net op die bejaardes afgestem moet wees nie, maar veral ook op hulle direkte versorgers. Gemeenskapbetrokkenheid en verhoudings speel ook 'n belangrike rol in hoe lank bejaardes onafhanklik in 'n gemeenskap kan aanbly aangesien dit 'n bepalende faktor is van hoe bejaardes onderling en die gemeenskap in die breë verantwoordelikheid vir mekaar aanvaar. Laastens is dienste en fasiliteite wat gemeenskapgebaseerde versorging van bejaardes kan aanmoedig, aangedui.

Die hoofaanbevelings van hierdie studie sentreer rondom die vestiging van 'n Forum vir gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging wat aktiwiteite op nasionale, provinsiale en plaaslike vlak kan koördineer. Verder word spesifieke voorstelle gemaak van hoe om bejaardes solank as moontlik aktief in die gemeenskap te laat funksioneer. Die studie is afgesluit met spesifieke stellings wat deur verdere navorsing getoets kan word.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

SUMMARY

COMMUNITY BASED ELDERLY CARE:

A SOCIAL WORK PERSPECTIVE

CANDIDATE: JOHANNA WILMA CLAASSEN

SUPERVISOR: PROF. A. LOMBARD

DEPARTMENT: SOCIAL WORK, UNIVERSITY OF PRETORIA

DEGREE: M.A. (S.W.)

The increase in aging of the population place high demands on the national resources available for service delivery to and caring for the elderly. This tendency caused governments worldwide to change to a community based policy for elderly care. South Africa has in accordance with this policy announced and applied various measures which drastically curtailed the institutional based care of the elderly. This policy however does not imply that organisations and communities are equipped to provide community based care to elderly. Community based care for the elderly must be contextualised by all role players in order to have the same frame of reference and approach to service delivery.

The objective of this study was to define community based elderly care from a theoretical perspective with specific reference to the nature of elderly care, the role players and the community structures involved with such service delivery and the applicability of community based interventions.

From this study the conclusion was drawn that South Africa is in line with many other countries which also follow a community based elderly care approach. It has shown that there are different factors which influences the functioning of the elderly within the community. The study also indicated that the community's capacity must be identified and evaluated in order to make optimal use of systems in the community for elderly care. Finally it has been found that different community based services can contribute towards elderly care and that certain interventions can be used by these role players as guidelines for effective service delivery to and care for the elderly.

One of the conclusions of this study is that the government must fulfil its responsibility to facilitate and support community based elderly care. Another critical aspect is the

establishment of housing which will create a safe community based refuge for the elderly. The study also came to the conclusion that community based care for the elderly must not only concentrate on the elderly themselves, but also on their direct caregivers. Community partcipation and relationships also play an important role in determining how long the elderly can stay independantly in the community because this, in turn, determines how the elderly amongst themselves and the community in general accept responsibility for each other. Finally, services and facilities that can promote community based elderly care are investigated.

The main recommendations of this study is centered around the establishment of a Forum for community based elderly care which co-ordinate activities on a national, provincial and local level. Further specific proposals are made on how to enable the elderly to function actively in the community. The study is concluded with specific statements that can be evaluated through further research.

SLEUTELTERME

Bejaarde persoon – Elderly person

Versorgers – Care givers

Gemeenskap - Community

Gemeenskapgebaseerde dienste – Community based services

Gemeenskapgebaseerde ontwikkelingprogramme – Community based development programmes

Sosiale netwerke – Social networks

Netwerkskepping - Networking

Vennootskap - Partnership

Informele hulpverlener – Natural helper

Privaat diensorganisasies – Private service organisations

Nie-regeringsorganisasie – Non-governmental organisation

Formele hulpverlener – Formal caregiver

Formele vs informele welsyn sektor – Formal vs informal social welfare sector

Primêre diensvoorsieners – Primary service providers

Sekondêre diensvoorsieners – Secondary service providers

Rolspelers – Role players

Vrywilliger- Volunteer

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

INHOUDSOPGAWE

EIE WERK VERKLARING i

DANKBETUIGINGS ii

OPSOMMING iv

SUMMARY vi

SLEUTELTERME viii

HOOFSTUK 1
ALGEMENE INLEIDING

1. INLEIDING 1
2. MOTIVERING VIR DIE KEUSE VAN DIE ONDERWERP 3
3. PROBLEEMFORMULERING 10
4. DOEL VAN DIE STUDIE 15
5. NAVORSINGSMETODOLOGIE 16

5.1 Tipe navorsing 16
5.2 Navorsingontwerp 17

6. METODE VAN ONDERSOEK 19

6.1 Kundiges 19
6.2 Literatuurstudie 20

7. BEGRIPSOMSKRYWINGS 21
8. BEPERKINGS EN LEEMTES IN DIE ONDERSOEK 29
9. UITEENSETTING VAN DIE NAVORSINGSVERSLAG 32

HOOFSTUK 2
BELEIDRAAMWERK VIR VERSORGING VAN BEJAARDES IN 'N GEMEENSKAPGEBASEERDE KONTEKS

1. INLEIDING 33
2. INTERNASIONALE BEJAARDEVERSORGINGSBELEID 34
3. VEROUDERINGSBELEID IN SUID-AFRIKA 37

3.1 Geïntegreerde bejaardesorg 41
3.2. Finansiële beleid vir dienslewering en versorging van bejaardes 46
3.3. Gemeenskapsekuriteit 49

4. SAMEVATTING 51

HOOFSTUK 3
BEJAARDES SE FUNKSIONERING IN DIE GEMEENSKAP

1. INLEIDING 52

2. FAKTORE WAT BEJAARDES SE FUNKSIONERING IN DIE GEMEENSKAP BEÏNVLOED 53

2.1 Die effek wat voortdurende persoonlike verliese op bejaardes het 53
2.2 Behuisingmoontlikhede 54
2.3 Finansiële posisie van bejaardes 65
2.4 Die effek van bejaardes se gesondheidtoestand op hulle funksionering 67
2.5 Viktimisering van bejaardes 71

3. PERSOONLIKE VERANTWOORDELIKHEID VAN BEJAARDES 73

4. KAPASITIEIT VAN INDIVIDUELE BEJAARDES SE STEUNNETWERKE 75

5. NADELE VAN DIE FORMALISERING VAN STEUNNETWERKSTELSELS 83

6. UITBREIDING VAN BEJAARDES SE SOSIALE STEUNNETWERK 85

6.1 Uitbreiding van sosiale steunnetwerke 85
6.2 Sosiale netwerkadviseuring 86
6.3 Geriatriese sorgbestuurders 86

7. GESINNE EN FAMLILIELEDE VAN BEJAARDES 87

8. ONDERSTEUNING VAN VERSORGERS 90

8.1 Onderrig en opleiding van versorgers 90
8.2 Wedersydse hulp - en selfhelpgroepe vir versorgers 91
8.3 Informele diensruilings 91
8.4 Ondersteuning deur maatskaplike werkers 93

9. SAMEVATTING 94

HOOFSTUK 4
DIE GEMEENSKAP AS HULPBRON IN GEMEENSKAP GEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING

1. INLEIDING 96

2. GEMEENSKAPVERHOUDINGS 96

2.1 Die nadele van isolasie 97

2.2 Die waarde van gemeenskapbetrokkenheid 99
2.3. Die waarde van vrywilligeraktiwiteite 100

3. DIE IDENTIFISERING EN EVALUERING VAN DIE KAPASITIEIT VAN DIE HULPVERLENINGSISTEME IN DIE GEMEENSKAP 104

3.1 Evaluering van gemeenskappe se probleme en behoeftes 105
3.2 Aanspreek van die gemeenskap se probleme en behoeftes 108

4. GEMEENSKAPDIENSTE 112

5. GEMEENSKAPVEILIGHEID 113
5.1 Betrokkenheid by beveiliging 114
5.2 Die reserwepolisiemag 114
5.3 Kommando's 115
5.4 Buurtwagte 115
5.5 Die inskakeling by gemeenskappolisiëring 117
5.6 Intervensies wat gemeenskapveiligheid bevorder 118
5.7 Beveiligheidsdienste wat vanuit GBO's gelewer kan word 123

6. SAMEVATTING 125

HOOFSTUK 5

DIENSFASILTEITE SE BYDRAE TOT GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING

1. INLEIDING 126
2. PRIMÊRE DIENSFASILITEITE 127
2.1 Dagsorgdienste 127
2.2 Dienssentrums 133
2.3 Tuishulpdienste 136

3. KERKE AS ORGANISATORIESE HULPBRON TOT GEMEENSKAP GEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING 144

3.1 Kerke as diensfasiliteite 145
3.2 Bestaande uitreikaksies 149
3.3 Voorgestelde werkwyse vir kerklike implementering van gemeeskap-gebaseerde bejaardeversorging 151
3.4 Gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging binne kerkverband 154
3.5 Projekte wat vanuit kerke geinisieer kan word 158
3.6 Kerklike betrokkenheid van gemeentelede 158
3.7 Omgeegroepe 159
3.8 Gemeentelike inisiatiewe 159
3.9 Gerontologiese opleiding aan kerklike hulpverleners 163
3.10 Bejaarde-uitreikprogramme: Konsultasie en koördineringsdiens 163
3.11 Gemeenskapgevallestudieprogram 164

4. SAMEVATTING 164

HOOFSTUK 6
INTERVENSIES VIR DIE IMPLEMENTERING VAN GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING

1. INLEIDING 166

2. BEMAGTIGING AS UITGANGSPUNT VIR GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING 167

2.1 Doelstellings van bemagtiging 167
2.2 Bemagtingaksies in gemeenskapverband 169
2.3 Bemagtiging van bejaardes en hulle versorgers 171

3. INTERVENSIES VIR DIE IMPLEMENTERING VAN GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING 172

4. ROLSPELERS BETROKKE BY GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING 175

5. SOSIALE STEUNSTELSELS 177

5.1 Betrokkenheid by vrywilliger-aktiwiteite 178
5.2 Vrywilligerskakeling 179
5.3 Vrywilligerdienslewering aan bejaardes 180
5.4 Vrywilligerdienslewering deur bejaardes 181
5.5 Wedersydse vrywilligerdienslewering 183
5.6 Vrywilligerprojekte as goeie buurmanskapprojekte (gbp's) 183
5.7 Wedersydse hulp- en selfhelpintervensie 186
5.8 Ander programme 189
5.9 Wedersydse- en selfhelpaksies 191

6. INTERVENSIES DEUR PRIMÊRE DIENSVOORSIENERS 191

6.1 Welsynorganisasies uit die formele sektor 191
6.2 GBO's as formele of informele sektor 193
6.3 Privaatsektor 198

7. GEMEENSKAPGEBASEERDE INTERVENSIES DEUR SEKONDÊRE DIENSVOORSIENERS 199

7.1 Bevordering van tuishulpdienste 199
7.2 Ondersteunende diensvoorsieners 200
7.3 Besigheidverwante intervensies, hulpmiddels en databasisse 201
7.4 Intervensies wat gemeenskapopvoeding en aktiewe veroudering bevorder 202
7.5 Intervensies wat gemeenskapveiligheid bevorder 206

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

8. 'N TUIN AS METAFOOR VIR GEMEENSKAP-GEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING 207

9. SAMEVATTING 210

HOOFSTUK 7

BEVINDINGS, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

1. INLEIDING 212
2. BEVINDINGS 213
3. GEVOLGTREKKINGS 221
4. AANBEVELINGS 224
5. VOORSTELLE VIR VERDERE NAVORSING 227
6. SAMEVATTING 227

BIBLIOGRAFIE 229

BYLAAG A 245

BYLAAG B 246

LYS VAN FIGURE

Figuur 1.1: Interaksie tussen die verskillende sektore betrokke by Bejaardeversorging 13

Figuur 1.2: Kontinuum van vennootskapsontwikkeling 25

Figuur 1.3: Kontinuum van gemeenskapsbetrokkenheid ten opsigte van Bejaardes 25

Figuur 3.1: Verband tussen die gebruik van chroniese medisyne en aktiwitieit/ Passiwiteit 70

Figuur 3.2: Skematiese voorstelling van losser en hegter sosiale netwerke 76

Figuur 3.3: Sosiale netwerk-evalueringkaart 77

Figuur 3.4: Sosiale netwerk-evalueringskaart: Weduwee A 79

Figuur 3.5: Sosiale netwerk-evalueringskaart: Weduwee E 80

Figuur 3.6: Sosiale netwerk-evalueringskaart: Weduwee M 81

Figuur 5.1: Vepligting tot versorging van bejaardes 147

Figuur 5.2: Gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging binne kerkverband 155

Figuur 6.1: Rolspelers in gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging 176

Figuur 6.2: Die tuin as metafoor vir gemeeskapgebaseerde bejaardeversorging 208

LYS VAN TABELLE

Tabel 1.1: Misdaadstatistiek ten opsigte van persone ouer as 50 jaar **8**

Tabel 1.2: Demografiese voorkoms van die ouderdomskategorie 65-85+ in vyf jaar intervalle **11**

Tabel 4.1: Uiteensetting van prioriteitbepaling **106**

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Hierdie verhandeling word opgedra aan die nagedagtenis van Chris en Judy van den Heever vir hulle bydrae op die terrein van bejaardeversorging in Suid-Afrika. Mag die Here ook vir Rina, Wiki, Elmari, CM en hulle geliefdes in Sy beskerming toevou.

Ek wens hiermee die bestuur en lede van die Helpmekaar Gemeenskapsentrum, Huis Judy, alle seën toe. Julle is voorwaar 'n blywende getuigskrif vir die ywer waarmee Judy in die akker van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging geploeg het. Toe haar hand nie meer kon nie, het julle oorgeneem en nou bring julle die oes in.

Mag die inhoud van hierdie verhandeling werklik 'n verskil aan die lot van ons geliefde senior burgers in hierdie land maak.